

זמן שהדלית עומדת.

במשנה מבואר שהשוכר רשאי לרדת לגור בבית, במקרה שנפחתה העליה.

בעי [הסתפק] רבי אבא בר ממל:

כשהוא דר [השוכר שירד לדור בבית], האם ק"ז-א לברו הוא דר כדמעיקרא [כמו שהיה דר בעליה], וכופה את בעל הבית לצאת מבתו,

או דלמא שניהם דרין בבית, כיון דאמר ליה בעל הבית: **אדעתא לאפקינן, לא אנרי לך:** [לא השכרתי לך על דעת שתוציאני מבת].

עוד יש להסתפק, אם תמצא לומר ששניהם דרין בו, האם כשהוא [היינו השוכר שירד לבית] משתמש בבית, דרך פתחים משתמש, שנכנס לבית מהפתח הראשי, או דרך גגין משתמש, כלומר, שעליו להכנס לבית מבחוץ, דרך המדרגות החיצוניות של העליה, ומשם לרדת הביתה?

ויסוד הספק הוא: מי אמר [האם יש לבעל הבית זכות לומר] לשוכר: השתמש בבית כדמעיקרא [כמו שהשתמשת בו בתחילה], מה מעיקרא היית עולה לביתך דרך גגין, כלומר, מהמדרגות החיצוניות, אף השתא

מאי למימרא? מדוע נזקקה המשנה להשמיענו דין זה?

אלא אמר רב אשי, משנתנו עוסקת במקרה דאמר ליה "עלייה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך", ובמקרה זה, אפילו שלא התחייב לו בפירוש לתת לו לגור בבית, מכל מקום יורד ודר בבית, דהא שעביד בית לעליה.

דאם לא שיעבדו, מדוע אמר לו "שעל גבי בית זה"? והרי אנו רואים שהעליה נצבת על הבית? אלא ודאי כוונתו היתה לשעבד לו את הבית למקרה שתפול העליה.

וכי הא דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מעשה באחד שאמר לחבירו, "דלית⁽¹⁸⁾ [ענף גפן] שהודלה על גבי עץ אפרסק זה, אני מוכר לך⁽¹⁹⁾".

ונעקר עץ האפרסק.

ובא מעשה לפני רבי חייא ואמר: חייב אתה להעמיד לו עץ אפרסק אחר כל זמן שהדלית קיימא.

והטעם, כיון שאמר לו "שעל גבי אפרסק", ודאי התכוין לשעבד לו את עץ האפרסק כל

הר"ן הביא בענין זה שני תירושים: א. הגמרא רק הוכיחה, שיתור הלשון מוסיף שיעבוד. והכל לפי הענין — במשנתנו, ודאי כוונתו לתקן את העליה, ואילו שם — אפשר לפרש את יתור הלשון לענין חיובו להעמיד לו פרסק.

ב. גם במשנתנו אינו חייב לתקן את העליה אם נשברו כתליה, אלא רק במקרה שנפחת הגג שבין הבית לעליה. ודמי לדלית שלעל גבי עץ אפרסק, שנותן לו את עץ האפרסק שמעמיד את הדלית.

18. עיין ברש"ש גירסת הרי"ף והרא"ש "דלית זו". ועיין בחזון איש [בבא בתרא סימן ד אות ה].

19. גירסת הרי"ף "אני משכיר לך". [ועיין רש"ש].

והקשו הראשונים, לכאורה אין דמיון בין המקרים, דהא בדלית ואפרסק, אם נפחתה הדלית עצמה אינו חייב לו כלום. ואילו במשנתנו אם נפחתה העליה חייב לתקנה?

או דלמא, חד עלייה קביל עליה, אך שתי עליות לא קביל עליה. ולכן יכול השוכר לרדת לבית.

ומסקינן: תיקו. (21)

שנינו במשנה: רבי יוסי אומר התחתון נותן את התקרה והעליון נותן את המעזיבה.

ומבאר הגמרא: מאי תקרה?

רבי יוסי בר הנינא אמר: קנים ופנאי [מחצלת קנים שעושים לתקרה].

וסטיני [שם חכם, תלמידו של ריש לקיש⁽²²⁾] אמר בשם רבי שמעון בן לקיש: לוחים [קורות מעץ ארז].

ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה. [כל אחד כפי מנהג מקומו].

דנה הגמרא: הנהו בי תרי, דהו דיירי חד עילאי וחד תתאי, והיה הבית של זה והעליה של זה⁽²³⁾, ואיפחית מעזיבה [התקלקלה המעזיבה שעל תקרת הבית], כי משי מיא עילאי, אזלי ומזקי לתתאי [וכשהעליון היה נוטל את ידיו, היו המים מזיקים את התחתון]. על מי מהם נוטל לתקן את המעזיבה?

נמי אין לך זכות להכנס לבית אלא דרך גגין⁽²⁰⁾.

או דלמא, מצי אמר ליה השוכר לבעל הבית, עלייה קבילי עלאי, עלייה וירידה לא קבילי עלאי [כשדרתי בעליה לא נזקקתי אלא לעלות כדי להכנס לביתי, וכעת עלי לעלות ולרדת].

עוד יש לדון, גם אם תמצא לומר דמצי אמר ליה השוכר לבעל הבית "עלייה וירידה לא קבילי עלאי".

עדיין יש להסתפק, במקרה שהיו שתי עליות זו על גב זו, מהו?

וצדדי הספק הם: אם שכר את העליה העליונה, ואיפחית [נפחתה] העליה העליונה, ודאי נחית ודר בתחתונה [ירד ויגור בעליה שתחתיה].

אך אם שכר את העליה התחתונה, ואיפחית תחתונה, יש להסתפק, מהו למיפלק לגמרי בעליונה [האם בעל הבית יכול לומר לו גור בעליה העליונה].

וצדדי הספק: מי אמרינן דאמר ליה בעל הבית לשוכר "שם עלייה קבילית עלך", כלומר, הסכמת לגור בעליה, ולכן אין הבדל אם עליך לעלות קומה אחת או שתיים.

ירד אין מוציאין אותו משם. שהמוציא מחבירו עליו הראיה. ועיין שם בנושאי כלים, שדנו כיצד שייכא תפיסה בקרקע.

22. אך גירסת הערוך, קינים וסנאים וטינא, ולא כפירוש רש"י.

23. רש"י. ועיין במהרש"א שדבריו נאמרו רק

20. הקשה המהרש"ל, מה יפסיד התחתון, אם השוכר ישתמש דרך פתחים, ומדוע ימנע ממנו דבר זה, הרי כופין על מידת סדום?

ותירץ, שאם יכנס דרך העליה, מסתמא גם יעשה חלק מתשמישיו שם, והתחתון מרויח שהשוכר ישהה פחות זמן בביתו.

21. ופסק הרמב"ם, מספק לא ירד לבית, אך אם

רבי הייא בר אבא אמר: העליון מתקן.

ורבי אלעי מושום רבי הייא ברבי יוסי אמר: התחתון מתקן.

וסימן לזכור מי אמר כל דין, שנאמר "ויוסף הורד מצרימה". רבי יוסי, הוא שאמר שעל התחתון לתקן.

ודנה הגמרא במחלוקתם:

לימא, רבי הייא בר אבא, ורבי אלעי, בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן דמשנתנו קמיפלגי.

למאן דאמר העליון מתקן, רבי הייא בר אבא, ורבי יוסי דמשנתנו, קסבר, על המזיק להרחיק את עצמו מן הניזק. ולכן על השוכר מוטל לתקן את המעזיבה כדי שלא יזיקו מימיו את המשכיר.

ומאן דאמר תחתון מתקן, היינו רבי עילאי ורבנן דמשנתנו, קסבר על הניזק להרחיק את עצמו מן המזיק. ולכן על המשכיר מוטל לתקן את המעזיבה.

ומקשינן: וכי תיסברא, שרבי יוסי ורבנן דמשנתנו לענין נזקין [האם על המזיק להרחיק את עצמו או על הניזק] פליגי? וסבר רבי יוסי שעל המזיק להרחיק את עצמו, ולרבנן, על הניזק.

והא איפכא שמעינן להו! שלרבי יוסי על הניזק להרחיק עצמו, ולרבנן על המזיק.

דתנן במסכת בבא בתרא: מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה. כיון ששרשי האילן מזיקין את כתלי הבור.

ובחרוב ובשקמה, ששרשיהם ארוכים יותר משאר אילנות, חמשים אמה.

בין מלמעלה, שהאילן נמוך מן הבור, ושרשיו מגיעין לקרקעית הבור, ובין מן הצד, ששניהם בקרקע שוה, ושרשיו מזיקין את כתלי הבור.

אם הבור קרב, קוצץ את האילן ונותן דמים לבעל האילן⁽²⁴⁾. ואם האילן קרב, לא יקוצץ?

עצמו?

וצריך לחלק, בין קלקול בגוף הבית, שאז מוטל על בעל הבית [היינו התחתון] לתקנו, לבין מקרה שאין קלקול ממשי בבית, אלא שהעליון גורם לתחתון נזק על ידי מימיו, ואז על המזיק להרחיק את עצמו.

24. אף על פי שהאילן ניטע שלא כדין, מכל מקום אינו יכול לקוצו בלא לתת את דמיו. כיון שחייב הרחקה הוא רק מדרבנן, וכאן ההיזק אינו ישיר, אלא רק לאחר זמן, ולכן תקנו חכמים שבדיעבד לא יקוצן אלא בדמים. [רבינו יונה בבא בתרא כה ב].

לפי המסקנא. אך לפי ההוה אמינא, שנחלקו במחלוקת רבי יוסי ורבנן דמשנתנו, מדובר בשוכר ומשכיר, כמו שפירש רש"י במשנה.

אך למסקנא, דפליגי האם על הניזק להרחיק את עצמו או על המזיק, ודאי לא פליגי אלא בשותפין. אבל בשוכר ומשכיר, מודו רבנן שעל התחתון לתקן את הניזק.

ומוכח, דסבר רש"י כשיטת התוספות לעיל [ד"ה הבית] דמשנתנו מיירי דוקא בשוכר ומשכיר, ולא בשותפין.

ואמנם לפי שיטת הרי"ף והרמב"ם, דאף בשותפים התחתון חייב לתקן, קשה מדוע כאן סברו חכמים שעל המזיק [העליון] להרחיק את

ספק זה קרם ספק זה קרם, לא יקוין.

רבי יוסי אומר: אף על פי שהבור קודמת לאילן, לא יקוין! כיון שזה חופר בתוך שלו, וזה נוטע בתוך שלו. ועל הניזק להרחיק את עצמו שלא יזק.

אלמא, רבי יוסי סבר, על הניזק להרחיק את עצמו. ורבנן סברי, על המזיק להרחיק את עצמו.

אלא, אי איכא למימר [אם אפשר לומר], פליגי רבי חייא בר אבא ורבי עילאי, בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן דהתם קמפלגי. ורבי חייא סבר כרבנן, שעל המזיק להרחיק את עצמו, ולכן העליון מתקן. ורבי עילאי סבר כרבי יוסי, שעל הניזק להרחיק את עצמו, ולכן התחתון מתקן.

ורבי יוסי ורבנן דהכא [במשנתנו] במאי פליגי?

בחזק תקרה קמפלגי. אינם עוסקים כלל במקרה שהתחתון ניזוק מן העליון, אלא במקרה שהשוכר טוען שהתקרה רעועה, ותובע מן המשכיר לתקנה כדי שלא תיפול.

רבנן סברי, מעזיבה אחזקי תקרה הוא, כלומר — תפקידה של המעזיבה הוא לחזק את התקרה, ואחזקי תקרה, על התחתון בעי אחזקי. ולכן עליו מוטל לתקן.

ורבי יוסי סבר, מעזיבה אשוויי גומות הוא, כלומר, אין תפקידה לחזק את התקרה, שלענין זה די ביתדות, אלא תפקידה רק ליישר את הריצפה שמעליה, ואשוויי גומות, על העליון לאשוויי. שהרי מלאכת הדיוט היא.

על כל פנים נתבאר לעיל, שלדעת רבי יוסי שעל הניזק להרחיק את עצמו, הוא הדין אם נוטל את ידיו ומזיק לתחתון — על התחתון מוטל לתקן את המעזיבה.

ומקשינן: איני, והאמר רב אשי, כי הוינא בי רב כהנא הוה אמרינן [כשהיינו בבית מדרשו של רב כהנא היינו אומרים]: מודה רבי יוסי בגירי דיליה [כלומר במקרה שמזיק לחבירו בידים⁽²⁵⁾], שעל המזיק להרחיק את עצמו. ואם כן, אסור לו ליטול את ידיו ולהזיק בידים לתחתון?

ומשינין: מדובר בגוונא דפסקי מיא וחדר נפלי. כלומר, שאין המים נופלים ישירות על התחתון, אלא לאחר זמן. ותו לא הוי "גירי דיליה", ולכן על הניזק להרחיק את עצמו.

מתניתין:

הבית והעלייה שהיו של שנים, כגון שחלקו כך בנחלת אביהם, זה נטל בית זה נטל עליה⁽²⁶⁾, שנפלו ונהרסו.

אחר, אינו גירי דיליה.

ודעת הרשב"א דבעינן תרתי, גם שיהא הנזק במקום הנחתו, וגם שיהיה מיד, ולא לאחר זמן.

26. ומדובר שהתנו ביניהם שישתעבד הבית לעליה כל הימים. ואפילו אם לא התנו בפירוש,

25. על פי רש"י [בבא בתרא כב ב.]. ובשיטה מקובצת בשם הר"י מיגאש [שם] כתב: גירי דיליה הוא במקום שהנזק מגיע לאלתר, ולא רק לאחר זמן.

ודעת הרמב"ן [שם], אם הנזק יוצא ממקום הנחתו הוי גירי דיליה. אך כשיוצא הנזק במקום

לו שכר. ובפשטות טעמו משום דסבר — זה נהנה וזה לא חסר חייב⁽²⁹⁾.

אלא, מה יעשה בעל העלייה?

בונה את הבית ואת העלייה, מקרה את העליונה, ויושב בבית עד שיתן לו את יציאותיו. ובמקרה זה אינו חייב לשלם לו שכר, כיון שאינו נהנה⁽³⁰⁾, שהרי עלייתו

אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות את ביתו⁽²⁷⁾ כדי שיוכל לבנות מעליו את עלייתו, והוא אינו רוצה לבנות⁽²⁸⁾. הרי בעל העלייה בונה את הבית לבדו, ודר בתוכה עד שיתן לו בעל הבית את יציאותיו, ואחר כך יבנה את עלייתו.

רבי יהודה אומר: אף זה [בעל העלייה, שדר בבית] דר בתוך של הבריר, וצריך להעלות

ס"ק ב וד].

29. כך ההוה אמינא בגמרא לקמן [עמוד ב]. אך למסקנא חייב לשלם משום "שחרוריתא דאשיתא", כלומר, כיון שהמגורים בבית גורמים ללכלוך ונוק מועט בקירות הבית, אין זה נחשב כ"לא חסר", וחייב לשלם.

ותנא קמא סבר, דמכיון שהבית משועבד לעליה, לא שייך לומר "זה נהנה וזה חסר". [בבא קמא כ ב].

ועיין ברש"י, שאם יושב בביתו ואינו משלם, מיחזי כריבית.

והקשו עליו התוספות, מה ריבית שייך כאן, הרי לא הלוהו כלום?

ומבאר הקצות החושן [קסד ס"ק ב], מחלוקת רש"י והתוספות תלויה במחלוקת הראשונים הנזכרת בהערה הקודמת.

דעת רש"י, שיש חיוב על בעל הבית לבנות את ביתו. ולכן, אם בעל העלייה בונה במקומו, הוי כמו הלואה, ושייך בזה "מיחזי כריבית".

אך התוספות סברו, שאין חיוב על בעל הבית לבנות, אלא שמוטל שיעבוד על הבית, שאם יבנה חייב לתת לבעל העלייה לבנות עליו. ולכן כשבעל העלייה בונה, אינו בונה עבור בעל הבית, אלא עבור עצו, ואח"כ מוכרו לבעל הבית. ובוה לא שייך ריבית.

30. ואף על פי דעדיין בעל הבית חסר, שהרי גורם לו "שחרוריתא דאשיתא", מכל מקום אם

מסתמא על דעת כן חלקו. [רשב"ם ב"ב סג ב].

27. החומה והתקרה התחוננה המוטלים עליו לבנות, והוא יבנה את החומה מן התקרה ולמעלה, ותקרה העליונה של הגג. רש"י.

ולכאורה יש לדקדק מדבריו, כדעת הנמוקי יוסף הנזכרת לעיל, דשותפין שחלקו, על התחנות מוטל לתקן את התקרה והמעזיבה, שהרי עליו מוטל לבנותן.

אך יש לדחות, שכאן הנדון עד היכן הוא הבית, ובוה ודאי שביתו של התחנות מגיע עד אחר המעזיבה. אך לעיל הנדון הוא על מי מוטל לתקן, ובוה אפשר לומר שאינו חייב לתקן. ועיין עוד בסמ"ע [קסד ס"ק ד] וברש"ש.

28. יש לרדן, האם בעל הבית חייב מדינא לבנות את ביתו כדי שבעל העלייה לבנות את עלייתו על גביו, או, שאינו מחוייב, אלא שאם יבנה, חייב לתת לבעל העלייה אפשרות לבנות על גביו עליה?

ומלשון המשנה "והוא אינו רוצה לבנות", משמע, שאינו מחוייב. וכן דעת הרא"ה והראב"ד. שהשיעבוד אינו מוטל על הגברא, רק על הבית. ואם לא יבנה, אינו חייב כלום.

אך בירושלמי כתב, שבעל הבית חייב לבנות את הבית, ובמשנה מדובר במקרה שבעל הבית אינו בפנינו. כגון שברח למדינת הים. אך אם הוא בפנינו, כופין אותו לבנות.

ועיין עוד בחזון איש [בבא בתרא סימן ד

בנויה, ויכול לגור בה.

יהנה ממנו שלא מדעתו.

נמרא:

איך מה היא [המקום הנוסף היכן הוא]?

דתנן, הנותן צמר לצבע על מנת לצבוע לו באדום, וצבעו שחור. או על מנת לצבוע בשחור וצבעו אדום.

רבי מאיר אומר, נותן לו [הצבע לבעל הצמר] דמי צמר, דמי צמר לבן כמו שמסרו לו, ולקח לעצמו את הצמר הצבוע⁽³²⁾. כיון שקנאו בשינוי, ונתחייב מעות לבעלים⁽³³⁾.

אמר רבי יוחנן, בשלשה מקומות שנה לנו רבי יהודה, אסור לאדם שיהנה מממון חבירו אם לא קיבלו במתנה, עד שתהא אותה הנאה מדעתו ונוחה לו. אף על פי שמן הדין היה נראה שמותר לו ליהנות⁽³¹⁾.

חדא, הא דתנן במשנתנו, אף זה דר בתוך של חבירו וצריך להעלות לו שכר, ואף על פי דזה נהנה וזה לא חסר, תקנו חכמים שלא

בשכרו, ולא בשבח היתר על ההוצאה. כיון שבעצם השבח של בעל הבית, אלא רק לענין אם הזיקו, אין דעתו של אומן לזכות לבעל הבית שבח לחובתו, שיתחייב לשלם.

ומבאר החזון איש [סי' כב אות ח], "ואפשר, דזה שירדה תורה לדעת בני אדם לפי הנאות בהנהגת העולם, הוא עיקר הדין! וכיון שהזיקה קודם שמסרה לבעלים, ומפסיד את שכרו, לא דינינן למפרע כאילו זכה השבח הנעשה על ידי עמלו של פועל, כיון שלא נגמרו תנאי הפעולה, והפועל לא קיבל את שכרו.

ואפשר, דבשברו חשבינן שכרו כשיעור כל השבח, וכאילו התנו כן".

33. יש שרצו להוכיח מכאן, שהגולן אינו צריך לעשות את השינוי לאחר מעשה הגזילה, על מנת לקנות את החפץ הנגזל, דהרי כאן מעשה הגזילה והשינוי באים כאחד.

ובקובץ שיעורים [בבא קמא אות קט] דחה, דהכא, מעשה הגזילה הוא כשישנה מדעת הבעלים, והתחיל לצבוע. אך השינוי לא נעשה אלא בסוף הצביעה, כשהשתנה הבגד.

אינו נהנה פטור מלשלם על כך. דהוי גרמא בעלמא. רק שאם נהנה חייב לשלם על הנאות מחמת אותו חיסרון. רש"י.

והתוספות הקשו, הרי עדיין הוא נהנה, שאינו צריך לטפס לקומה העליונה?

ולכן גרסו "ומקרה את העליה ויושב בתוכה", בתוך העליה, אלא שאינו מניח לבעל הבית להכנס לתוכו עד שישלם לו את יציאותיו.

ויש שתרצו את גרסת רש"י, דאין זה נחשב כ"נהנה", כיון שאינה הנאת ממון. [תורת חיים].

31. רש"י, ועיין בתוספות ר"ד. ועיין בתוספות [ד"ה בשלשה].

32. רש"י בבבא קמא [ק ב] כתב "או זה יתן שכרו ויקח את הצמר". ומבואר, שגם אחר שקנה את החפץ בשינוי, עדיין יכול בעל הבית לכופו, ולשלם את שכרו ולקחת את הצמר.

אך התוספות רבינו פרץ שם, חולק עליו, וסובר, שמכיון שהאומן עשה שינוי בחפץ, קנאו אפילו בעל כרחו של בעל הבית, ואינו חייב להחזיר לו אפילו אם יתן לו את דמיו.

ובבאור דעת רש"י, ועיין ברשב"א [בבא קמא צט א], שעיקר דין "אומן קונה בשבח כלי" הוא